

ordning i boken verkar förbryllande, och det faktum att ingen av författarna skriver på sitt modersmål underlättar inte förståelsen. Vad som däremot effektivt underlättar en snabb orientering och överblick är *Karen Glentes* utmärkta och detaljerade innehållsöversikt (på både danska och engelska) i bokens början.

Birgit Sawyer

Danmarks middelalderlige Annaler udgivet ved Erik Kroman på grundlag af M. Cl. Gertz'. Marcus Lorenzens og Ellen Jørgensens udgaver af Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie. København, 1980. 359 s. 135 kr. hæftet. 150 kr. indb.

Som slutsten på et langt livs og et langt otiums gerning i historisk forskning og editionsvirksomhed udsendte Erik Kroman i 1980 sin udgave af »Danmarks middelalderlige Annaler«. Bogen er i samme format og udstyr som Kildeskriftselskabets genudgivelse af »Scriptores Minores« og risikerer derfor ikke som sin forgænger, Ellen Jørgensens »Annales Danici« (1920), at blive glemt bort på hylden med »store formater«. Men Kromans værk er mere end en blot og bar erstatning for »Annales Danici«, idet den også medtager de dansksprogede årbøger, som man ellers har måttet hitte spredt i Lorenzens og Ellen Jørgensens nu forældede udgaver. Fordelen ved ikke at lade sproggrænser indsnævre forskningens synsfelt er blevet indlysende ved Anne K. G. Kristensens påvisning af, at den danske Årbog 1074-1255 er en oversættelse af et tabt, men vigtigt lundensisk annalværk.

Udgvnen bringer 30 årbøger, hvoraf de 5 er dansksprogede. I »Annales Danici« skal man fra nu af kun opsøge Ellen Jørgensens uddrag af annalistiske notater fra Peder Olsens Collectanea, ligesom man vedblivende er henvist til »Scriptores Minores«, hvis man vil gøre sig bekendt med den længere og ældre version af Ældre Sjællandske Krønike. Helt udgivet er mig bekendt alene den middelalderlige Chronica Regum Dacie, som ligger begravet i Prag, men er et rent dansk arbejde, der bygger på Rydårbogen med fortsættelser frem til omkring 1500. (Det kongelige Bibliotek ejer en fotografisk gengivelse MS Phot 4, 8^{oo}, jfr. KLMN IX, sp. 31).

Foruden en generel indføring til hele den danske annalistik findes ved hver årbog en særskilt indledning, som gør rede for håndskriftforhold, tidligere tryk og eventuelle oversættelser, ligesom senmiddelalderens og renæssancehistorikernes anvendelse af den enkelte årbog omtales. Her må det givet betragtes som en fejl, at den førnævnte danske krønike i Prag end ikke nævnes blandt Rydårbogens benyttede. Ved oplysning om hvilke navne hver enkelt årbog har gået under, bliver der i nogen grad rådet bod på, at heller ikke Kroman har kunnet nære sig for at omdøbe flere annaler. Ved hver tekst angives hovedhåndskriftet og – løbende – dets foliering. At der bringes et stort og ofte nyt variantapparat, er en selvfølge. (Tekstfastsættelse og stemmaer, som ligger uden for nærværende anmelders kompetence, er dog blevet hæftigt anfægtet af Karsten Christensen i Fortid og Nutid 1981 og af Michael H. Gelting i Historie 1982. Begge beklager, at Kroman i sine udgivelsesprincipper har lagt sig for tæt opad Ellen Jørgensen i trangen til at harmonisere annalteksterne, samt at han har oversat Harald Ilsøes grundlæggende afhandling »Håndskriftet H 112 og de danske historikere« (HT 12. r. I)). Erik Kromans udgave fremstår således som en syntese af den del af forskningen i vor middelalderlige annalistik, der viderefører Ellen Jørgensens linie, med denne forsknings solide resultater og med dens begrænsning.

De sidste generationers danske annalforskning har især båret frugt, hvor annaler er

blevet sammenholdt med andre annaler. Derimod er forbindelsen til middelalderens øvrige historieskrivning blevet overset, undervurderet og fejltolket. Anderledes i Sverige, hvor Sture Bolin i »Om Nordens äldsta historieforskning« (1931) har vist, hvorledes kongerækker og kongekrøniker sammen med bispelister og diplomer har influeret de svenske annaler. Her fremhæver Bolin, at middelalderens historiske skribenter drev intensiv kildeforskning og ledte oplysninger frem uden genremæssige begrænsninger. Ved kombination og kompilation af kilder med vidt forskellig oprindelse fik de traditionen til at vokse, skabte sig kongerækker af dødebogsnotitser, krøniker af kongerækker og annaler af krøniker. Bortset fra Anne K. G. Kristensen har danske annalforskere været alt for tilbøjelige til provinsielt at betragte annalerne som de primære, overalt hvor de samme notitser fandtes både i kongekrøniker og årbøger. Værst gik det til, da Ellen Jørgensen i »Annales Danici« miskendte den såkaldte »Oldnorske Saga om Danekongerne«, idet hun kort udtalte, at den var et udtog af Knytlingesaga. Hun så vel dens massive verbaloverensstemmelse med Knýtlinga, men overså dens rent danske navneformer, dens nære genremæssige og saglige paralleler til de latinske kongekrøniker og dens, modsat Knýtlinga, umiddelbare tilknytning til Adam af Bremen – med andre ord: dens fællesskab med hele den latinske lundehistoriografi, annalerne ikke undtagne. Kroman går et skridt videre: Han anser også Knytlingesaga for sekundær i forhold til annalerne, til trods for, at sagaen mangler, hvad annalerne har, nemlig årstal, men til overmål ejer, hvad annalerne fattes, nemlig en omhyggeligt udarbejdet *relativ* kronologi med logisk sammenhæng, årsag og virkning i begivenhedernes række. Dette historiske overblik kunne ingen få ved at læse nok så mange af vore annaler fra det trettende århundrede. Derimod kan en læser af Knytlingesagas sidste tredjedel med lethed tælle sig frem til årstal for de enkelte begivenheder ud fra nogle få fixpunkter i den kristne æra. (En sådan kronologisk basis yder Saxo ikke direkte). I lighed med Gustav Albecks »Knýtlinga« (1946) har Kroman søgt at opbygge en opposition mod et vigtigt punkt i Curt Weibulls »Saxo« (1915). Mens Weibull viste, at Knytlingesaga uafhængigt af Gesta Danorum trofast, ja ordret, gengiver et ældre dansk krønikeværk, der har været Saxos kilde, har Albeck med inspiration og tilslutning fra Kroman hævdet, at Knytlingesaga er en frit digtende kombination, der bygger på Gesta Danorum i begivenhedernes almindelige forløb, mens Ældre Sorøårbog og Rydårbogen skal have forsynet sagaen med en række stednavne. (Det uholdbare i denne opfattelse håber jeg at have begrundet i Scandia 1979, hvor der er fremlagt yderligere materiale til understøttelse af Curt Weibulls tese). Det krønikeværk, Knytlingesaga gengiver, kan tvangsfrit anses for kilde for danske annalister.

De danske annaler viser store indbyrdes ligheder. Ofte ser man, at de selvsamme begivenheder (fejl)dateres til samme år, mens man mange gange finder notitser med betydelige saglige og verbale overensstemmelser – eventuelt anbragt under forskellige år. Problemet om disse ligheder søgte R. Usinger (1861) og D. Schäfer (1872) at løse ved at antage, at de danske annaler hver især var udtog af eet fyldigt årbogsværk, de tabte »Annales Lundenses maiores«. Denne teori byder imidlertid på en helt utilfredsstillende forenkling, og oppositionen mod den har været kraftig.

Al nyere forskning har vist, at den danske annaltradition er vokset frem på grundlag af ganske spinkle notitser. Vort ældste annalværk, Colbazårbogen, er ene om at være blevet til i det tolvte århundrede. Efter oprindeligt at være skrevet ved domkapitlet i Lund førtes årbogen til cistercienserklosteret i Colbaz i Pommern omkring 1174; forinden var der dog blevet taget en afskrift, og den blev kilde for senere danske årbøger; derved blev de fælles om en række forkerte dateringer, der skyldes forståelige fejllæsninger af Colbaz-håndskriftet, sådan som det blev påvist af Lauritz Weibull (H.T. 8. r. II). Mens Colbazårbogen er bevaret i original, er de fleste danske annalværker kun overleveret i sene afskrifter, hvad der vanskeliggør en nøjagtig redegørelse for deres tilblivelse. Hertil kommer, at fællesskabet

mellem de overleverede værker ofte må antages at skyldes tabte mellemlid. I »Annales Danici« anså Ellen Jørgensen det for umuligt at trænge til bunds i slægtskabsforholdene. Det er her senere forskere har sat ind. I »Danmarks ældste annalistik« (1969) har Anne K. G. Kristensen påvist en række tabte lundensiske annalværker, hvoraf det ældste arbejde, en Årbog 1130-1206 blandt andet har været kilde for Valdemarårbogen, mens en Årbog 1074-1255, der er bevaret i dansk oversættelse, har været kilde for Ældre Sorøårbog, Lundeårbogen og Rydårbogen.

Grundlaget for mange af Kromans kommentarer, ja kongstanken bag hans udgave, er hans teori om Ældre Sorøårbogs stilling i det trettende århundredes overlevering. I 1936 fremsatte han i sin afhandling »Ueber die Herkunft der Handschrift des Liber Census Daniae« (Acta phil. Scand. 1936) den påstand, at den oprindelige Valdemarårbog (den tabte kilde til årbogen i Kong Valdemars Jordebog) var blevet benyttet af Ældre Sorøårbog, og at denne atter var kilde til Lundeårbogen og Rydårbogen. Nu har Ældre Sorøårbog fået sit navn af, at den fandtes indskrevet på en side i et historisk-geografisk samlingsbind, det såkaldte Sorøhåndskrift, der tilhørte Sorø Kloster ved reformationen. For Kroman kom Sorø Kloster derfor til at stå som selve centret for det trettende århundredes danske annalistik. Imidlertid viste Asgaut Steinnes i 1946, at Sorøhåndskriftet var blevet benyttet ved udarbejdelsen af Historia Norvegiæ mod slutningen af det tolvte århundrede, og at håndskriftet da endnu ikke befandt sig i Sorø. Siden har Aksel E. Christensen (Nordiske Studier til Chr. Westergård-Nielsen (1975)) vist, at Ari Frode har benyttet Sorøhåndskriftets tekst af Adam af Bremen; og den almindelige mening er vel i dag, at Sorøhåndskriftet er en samling, der er opstået i Lund og befandt sig dér endnu omkring 1200. Det spørgsmål, som Kroman ikke kunne have grund til at stille sig i 1936, men absolut burde have bragt under overvejelse inden 1980, bliver da: Hvornår kom Sorøhåndskriftet til Sorø Kloster? Hvor befandt Sorøhåndskriftet sig, da man begyndte at indskrive den såkaldte Ældre Sorøårbog på en tiloversbleven side?

Det kan ikke nægtes, at Kromans tese om, at Rydårbogen skulle være blevet udarbejdet på grundlag af Ældre Sorøårbog i selve Sorø Kloster, er en unødigt besværlig forklaring, der rejser flere spørgsmål, end den løser. Sikkert er det, at annalernes forhold til den norrøne litteratur, både til de Islandske Annaler, til Knytlingesaga og til Den Oldnordiske Saga, lettest lader sig forklare, hvis det antages, at de udenlandske lærde har kunnet finde deres kildemateriale ved et enkelt verdensåbent lærdomssæde – i stedet for at skulle drage på rundrejse mellem eksklusive herreklostre i samtlige danske »lande«. Selv Kromans forkerte teori om, at Knytlingesaga skulle bygge på mindst to danske årbøger, ville blive mere sandsynlig, hvis disse havde befundet sig på eet sted. I det omfang Knytlingesaga overhovedet bringer notitser af lokal interesse, peger de ikke mod det midtsjællandske Sorø eller det slesvigske Ryd, men alene mod Lund. Krøniketraditionerne i Rydårbogen begrundet tydeligt dette annalværks tilblivelse i Lund. Kroman nævner Ældre Sorøårbogs benyttelse af den tabte, men nu påviste lundensiske Årbog 1074-1255, men bringes heraf kun til at slutte, at en afskrift af den må være bragt fra Lund til Sorø. Anvendelsen af Årbog 1074-1255 kan imidlertid lige så godt indicere, at den såkaldte Ældre Sorøårbog oprindelig er blevet til i Lund, ikke mindst, når man erindrer sig, at Ældre Sorøårbogs tidligste benytter, Rydårbogen, derudover har betjent sig af en rig lundensisk litteratur. Strengt taget kunne vel det værk, vi i dag kalder Ældre Sorøårbog, have foretaget sin rejse fra Lund til Sorø uafhængigt af det ærværdige Sorøhåndskrift – men selv den tanke bør ikke fastholdes uden konkrete beviser. Den enkle, økonomiske konklusion bliver, at den såkaldte Ældre Sorøårbog er indført i det såkaldte Sorøhåndskrift, mens dette endnu befandt sig i Lund. Efter ankomsten til Sorø må annalværket så være blevet udvidet og fortsat og kan også der have tjent som kilde for lokal annalistik.

Mens der mindre end nogensinde er grund til at hævde eksistensen af en samlet redaktion af »Annales Lundenses maiores«, er det betimeligt at pege på den meget stærke stilling, Lundekapitlet har i den ældre danske historiografi: Her fandtes med tiden flere håndskrifter af Adam af Bremen. Her fandtes de gamle værker, der var kilder til Saxos *Gesta Danorum*. Her skabtes også en række mindre ambitiøse, men mere udbredte og letlæselige kronografiske værker, nogle med kongerækken, andre med årstalslisten som kronologisk skelet: Colbazårbogen, Ældre Sorøårbog, Lundeårbogen og Rydårbogen. Her ejede man også det ældste påviselige eksemplar af Valdemarårbogen, der var blevet til i kongens kancelli (hvis personale regelmæssigt belønnes med præbender ved de »verdensgejstlige« lærdomssæder). Og her fandt norske og islandske lærde historisk materiale at bringe med sig hjem, stof, som de udmøntede i flere genrer: kongesaga, årbog og kongekronike (som *Den oldnorske Saga*, trykt i *Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania aar 1878* (Chria. 1879)). Annalerne bør derfor ikke læses løsrevet fra studiet af tidens andre lærdomsværker. Specielt skal både forskere, udgivere og udgiverselskaber opfordres til ikke at lade den middelalderlige historiografis mere ydmyge genrer helt upåagtede, hvad enten dens værker endnu er uudgivne, eller de gemmer sig i gamle udenlandske publikationer.

Størstedelen af vor magre middelalderlige litteratur har nået os gennem to lærde miljøer, højmiddelalderens Lundekapitel og renessancens historiografer; at yde dem udgiverteknisk retfærdighed er snarere opgaven for en bredere nutidig forskergruppe end for en enkelt mand. Med al sin uhyre grundighed bærer Erik Kromans udgave af »Danmarks middelalderlige Annaler« præg af en forskningsmæssig isolation, som ikke bør gentages ved nye editionsopgaver.

Rikke Malmros

Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union. Studier over det danske rigsråd og den nordiske kongemagts politik 1434-1449. Århus, Universitetsforlaget, 1980. XVII + 620 s. 216,45 kr. (udsolgt).

Jens E. Olesens doktorsavhandling knytter an till en stor tradition i dansk historieforskning. Kristian Erslevs banbrytande arbeten »Dronning Margrethe« och »Erik af Pommern« har lagt grunden för nyare forskning om Kalmarunionens historia, och senare arbeten av Erik Arup och Aksel E. Christensen har vidgat perspektiven på och fördjupat debatten om Danmarks politiska utveckling under denna tidsålder. Ändå är det lätt att konstatera ett slags kronologiskt glapp i det intresse, som dansk historieforskning ägnat unionstiden – Erik av Pommerns sista och Kristoffer av Bayerns hela regeringstid har inte blivit föremål för samma uppmärksamhet som perioderna före och efteråt. Delvis har detta kanske haft att göra med en äldre tids nationella värderingar: unionens försvagande, Sönderjyllands förlust och temporära tendenser till riksoplösning har inte fångat uppmärksamheten i samma grad som å ena sidan unionens grundläggning, å andra sidan det Oldenburgska kungahusets uppkomst och stabilisering. Men en bidragande orsak, som särskilt gjort sig gällande under senare tider, har varit den skenbara händelselöshet, som utmärkt perioden 1439-1448 i Danmark. Frånsett bondeupproren, som har tilldragit sig vederbörlig socialhistorisk uppmärksamhet, har detta varit en period av fred, som varken har tyckts avsluta eller påbörja en utveckling.

Dr. Olesens bok fyller ut den lucka, som Kristofferperioden har utgjort i dansk historieforskning. Hans syfte är att skildra den danska statsstyrelsens utveckling under denna period, spelet mellan kungamakt och rådsmakt, och som han från början framhåller, det unionella förhållandet till de två andra nordiska rikenas riksråd, som måste finnas med i bilden som en viktig komponent i det danska maktspelet. Dr. Olesen följer utvecklingen